

Erica Jong

Strah od letenja

Prevela Ljiljana Petrović

EDITOR

Beograd, 2008.

*Za Grejs Darling Griffin
i za mog dedu, Samjuela Mirskog*

Veliko hvala mojim neustrašivim urednicima: Aronu Ašeru i Dženifer Džozefi. I hvala Nacionalnoj umetničkoj fondaciji za stipendiju koja mi je bila od velike pomoći. Takođe se zahvaljujem Beti En Klark, Aniti Gros, Rut Salivan, Mimi Bejlin i Lindi Bogin. A posebno se zahvaljujem mojoj večno prisutnoj muzi koja mi je još od samog početka obezbedila zasebnu sobu.

Strah od letenja slavi trideset peti rođendan

Svaki pisac u dubinama svoje podsvesti nosi neki mit – mit koji postaje dostupan jedino pripovedanjem. Moj mit je avanturističkog tipa. Junakinja u nevolji kreće na putovanje koje će otključati njen život i potvrditi je kao heroinu. To je istovremeno putovanje kroz spoljašnji i unutrašnji svet, putovanje koje će zauvek promeniti način na koji ona poima svoj život i samu sebe.

To u velikoj meri objašnjava kako su nastale knjige kao što su *Strah od letenja*, *Kako spasiti sopstveni život*, *Padobrani i poljupci*, *Fani Hekabaut Džons*, *Serenisima* i *Tuga svake žene*. U svakoj od tih knjiga detalji putovanja su različiti, budući da njihove glavne junakinje žive u različitim dobima i na različitim mestima (tako se, na primer, radnja romana *Fani* odvija u Engleskoj u osamnaestom veku, dok se radnja *Serenisime* odvija u Veneciji dva veka ranije). Međutim, sve te priče povezuje jedan zajednički element – putovanje na koje kreće zbunjena protagonistkinja kako bi razrešila svoje dileme i nastavila sa svojim životom.

Jedan kritičar je Izadorino putovanje uporedio sa Persefoninim putovanjem (do podzemnog sveta i nazad), dok je drugi ukazao na činjenicu da se radnja knjige odvija u intervalu od tačno dvadeset osam dana – koliko iznosi menstrualni ciklus. Međutim, nijedan od brojnih komentatora nije prokomentarisao detalj koji lično smatram najznačajnijim: da moja junakinja (za razliku od Ane Karenjine, madam Bovari i brojnih preljubnica iz književnosti dvadesetog veka) *ne* umire na kraju knjige niti gubi dete zbog svojih sagrešenja – što je još jedna od učestalih književnih formula. Ona nastavlja da živi uprkos činjenici da se drznula da sebi priušti seksualno zadovoljstvo – što je prestup za koji ženski književni likovi obično bivaju kažnjeni smrću.

Pre trideset pet godina, kada je knjiga *Strah od letenja* prvi put ugledala svetlost dana, bila sam mlada pesnikinja, autorka zbirki *Voće i povrće* i *Poluživoti*, koja je nešto ranije odbranila doktorsku tezu iz engleske književnosti osamnaestog veka na Univerzitetu Kolumbija. Nakon što sam magistrirala, sa tezom o životu i stvaralaštvu Aleksandra Pupa, napustila sam univerzitet (koji me je nagradio brojnim stipendijama i počastima na koje sam gledala kao na zamke koje će me skrenuti sa spisateljskog kursa), rešena da postanem pisac ili da umrem.

Strah od letenja napisala sam u mahnitom naletu dok mi je srce tutnjalo u grudima i adrenalin šikljao kroz vene. Želela sam da ispričam istinu o ženama, koliko god me to moglo koštati. Koštalo me je mnogo više nego što sam u to vreme mogla čak i da zamislim. Pa ipak, bila sam čvrsto rešena da otvorim ženski um i da pokažem sve što se dešavalo unutra.

Društvene okolnosti bile su izuzetno povoljne. Vrhovni sud Sjedinjenih Država je 1962. godine „oslobodio“ roman *Rakova obratnica* koji je Henri Miler napisao davne 1934. godine, što je podstaklo pravu buru oslobađajuće svesti koja će prirediti veličanstvenu književnu gozbu – mnoštvo knjiga koje su ranije bile gotovo nezamislive i svakako neobjavljive. *Parovi* Džona Apdajka i *Portnojeva boljka* Filipa Rota uveli su književnost u spavaću sobu, predočavajući priče sagledane iz muškog ugla. Rukavica je bila bačena i sada je još samo trebalo

da neka žena prihvati izazov i da sa jednakom smelošću i iskrenošću izloži ženske fantazije. Želela sam da zabodem svoju zastavu na tu donedavno zabranjenu teritoriju.

Ako ste primetili, upotrebila sam izraz „ženske fantazije“. *Strah od letenja* ne obiluje ekstatičnim prikazima ljubavnog čina. Seksualna iskustva se gotovo po pravilu graniče sa razočaranjem. Spavaća soba postaje pozornica za komediju grešaka. Pa ipak, fantazija o „ševi bez rajsferšlusa“ zaposela je maštu čitave jedne generacije. Pre nego što sam tome nadenula ime, vladala je uvrežena pretpostavka da su žene u potpunosti *lišene* takvih maštarija. *Strah od letenja* se tako pretvorio u neku vrstu bojnog pokliča za žene koje su želele da izbere pravo da imaju jednako sočne i razularene fantazije kao muškarci.

To nas dovodi do škakljivog pitanja o povezanosti seksa i feminizma. Ovaj roman ne daje slobodu sebi da donosi konačne odluke o tome. *Strah od letenja* je opisujuća, a ne propisujuća knjiga. To je imaginativno književno delo, a ne polemička rasprava. Ono nastoji da *obelodani* brojne protivrečnosti između strasti i slobode u životu jedne žene i da prepusti čitateljicama da same odluče u kom pravcu će se otisnuti.

Na kraju priče, glavna junakinja doživljava simboličan preporod tokom kupanja – ne zbog toga što se upustila u jednu pustolovnu aferu, već zato što je uspela da je *preživi*. Njen neuhvatljivi ljubavni objekat odigrao je svoju ulogu, povezaвши je sa pustolovnom stranom njene ličnosti. On joj je zapravo učinio uslugu: slomio joj je srce, ali joj je za uzvrat otvorio um. Možda *upravo u tome* počiva objašnjenje zašto se snažne i nezavisne žene tokom čitave istorije zaljubljuju u loše momke: zato što im oni pomažu da oslobode taj bunt koji tinja u njihovim dušama.

Da li je to ono što su milioni čitalaca širom sveta pronašli u *Strahu od letenja*? Na moju adresu je stigla lavina pisama sa izrazima zahvalnosti. Žene su mi pisale kako su se stvari koje su pročitale u *Strahu od letenja* potpuno poklapale sa načinom na koji su one poimale sebe. Pri tom nisu mislile na puke seksualne fantazije glavne junakinje već na *bujanje* života (sa seksom kao jednim od nužnih sastavnih eleme-

nata) koje je Izadoru pretvorilo u svojevrсни uzor, savetnicu, najbolju prijateljicu. Mi svoje prijatelje, između ostalog, volimo i poštujemo zbog toga što umeju da prepoznaju našu *vrednost*. Izadora se prema svojim čitaocima postavila upravo na taj način. Ona im je pomogla da se osećaju manje izolovano, manje otuđeno, manje usamljeno. Zbog toga je tako lako osvojila – i dalje osvaja – njihovu ljubav. Zahvalna sam što sebe mogu nazvati njenom majkom.

Pisali su mi i brojni pripadnici muškog roda, govoreći mi da se oni takođe poistovećuju sa Izadorom i da im je ona pomogla da mnogo bolje shvate žene. Tako je *Strah od letenja* – uprkos svojim ostrim, satiričnim opaskama – postao neka vrsta maslinove grančice u ratu između polova. Žene su obeležavale određene delove knjige i potom uručivale štivo svojim ljubavnicima. Podvučene rečenice su govorile: „I ja se tako osećam.“

Šta danas mislim o toj naivnoj idealističkoj mladoj pesnikinji sa razbarušenom grivom plave kose koja je ostavila svoj mastiljavi trag u književnosti jednog doba (u doslovnom smislu, budući da uvek pišem penkalom na žutom pravničkom notesu)? I dalje se divim njenoj hrabrosti. Pisala je nošena vetrom. Verovala je da reč može promeniti svet. Verovala je da se strah može prevazići samo ako se suočite s njim i upotrebite ga kao podsticaj za let. Volim njenu predanost, njenu srčanost, njenu iskrenost. Volela bih da nikada nisam saznala kako se ovaj svet odnosi prema odvažnim i odlučnim ženama. (Ta mlada spisateljica je zbog svoje iskrenosti bila zasuta hrpom lascivnih pisama čiji su pošiljaoci tražili da im pošalje svoj zaprljani donji veš, kao i žestokim napadima za nemoral – kao da je u pitanju bila književna junakinja iz osamnaestog, a ne iz dvadesetog veka. Godinama je bila pljuvana i proklinjana kao simbol ženske drskosti i pretencioznosti.)

Da li autorka te knjige još veruje da reč može promeniti svet? Suočena sa tim pitanjem, ona zastaje i ispušta dubok uzdah, ali na kraju ipak odgovara potvrdno. Međutim, ona sada dobro zna da put promene nije lak i pravolinijski, već pun okuka i prepreka.

Mi se možda nalazimo nadomak vrlog novog sveta fiber-optike, svemirskih putovanja i kibernetike, ali pitanje da li će taj novi svet

ponuditi nešto novo i ženskom rodu i dalje ostaje otvoreno. Sama činjenica da se ovaj roman o odrastanju i sazrevanju tako često (i tako pogrešno) poistovećuje sa pornografijom dovoljno govori o tome koliko dug put još moramo preći pre nego što žene dobiju istovetna prava na slobodno izražavanje svojih stanovišta kao i muškarci.

„Deca iz mog razreda tvrde da ti pišeš pornografiju“, kaže mi moja petnaestogodišnja kćerka. „Da li je to istina?“

„Žene koje pomeraju granice uvek nailaze na osudu i omalovažavanje“, odgovaram, pružajući joj jedan primerak *Straha od letenja* kako bi donela sopstveni sud o toj knjizi.

Kada žene koje su se odvažile da puste svoj glas više ne budu bile ućutkivane prezirom i ismevanjem, tek tada ćemo moći da smatramo da smo postigle nešto što bi se moglo nazvati ravnopravnošću. Sve dok se to ne bude desilo, u ovom svetu će i dalje postojati potreba za Izadorinim pustolovinama.

Erica Jong

Avaj! Ljubav žene, kako svi vele, tako je
Ljupka i tako krhka i tako strašna stvar!
Jer sve što imaju one na tu kartu stavljaju
I kad izgube, život im ništa dati ne može osim
Budućnosti neme i prošlosti što im se u lice smeje.
I zato, kada se svete, one to poput tigrica čine –
Brzo i surovo i fatalno; al' duše im opet mira
Nemaju jer bol koji nanose i same osećaju.

Al' ko im zameriti može? Jer muškarac muškarcu
Nepravdu čini često, a ženi uvek; sve njih isti
Jaram čeka i sve u izdaji uzdanicu traže.
Naučena da krije strast što joj u srcu klija
Žena dušom čežnjivom ljubav nedostižnu oplakuje
Sve dok snove svoje za tu robnu zbilju
Ne razmeni i iz računa se sponama bračnim
Za pohotljivca nekog ne veže – i šta joj onda ostaje?
Muž nezahvalan – potom ljubavnik neveran – potom
Kindurenje i deca i molitve – i tu je otprilike kraj.

Neke utehu u preljubi traže, druge u krčmi ili crkvi,
Neke po kući posluju, druge dom svoj raskućuju,
Neke se u bekstvo daju, ali samo brigu staru
Za brigu novu menjaju i ugled svoj gube.
Malo je stvari koje im usud popraviti mogu jer u tom
Stanju neprirodnom, bile one u palatama sumornim
Il' udžericama bednim, svi jadi sveta na njih kidišu.
A neke se s vragom u kolo hvataju i posle romane pišu.

– Lord Bajron (iz Don Huana)

prvo poglavlje

*Putovanje na kongres snova
ili Ševa bez rajsferšlusa*

Bigamija je kad imaš jednog muža viška.

Monogamija je isto to.

– anonimna autorka

Na *Pan-Amovom*¹ letu za Beč bilo je 117 psihoanalitičara, a mene je lečilo bar šestorica njih. Za sedmog sam se udala. Samo blagi bog zna da li je činjenicu da sam se sada još više plašila letenja nego pre trinaest godina, kada sam započela sa svojim analitičkim avanturama, trebalo pripisati zasluži nevičnosti mojih analitičara ili mojoj čudesnoj neprijemčivosti za psihoanalizu.

U trenutku poletanja moj suprug me je terapijski zgrabio za ruku.

„Gospode bože, hladna si kao led“, rekao je. On je nesumnjivo poznavao simptome budući da me je već mnogo puta držao za ruku

¹ *Pan American* (skr. *Pan Am*), naziv vodećeg avio-prevoznika u SAD od tridesetih godina dvadesetog veka sve do bankrota 1991. godine (prim. prev.)

tokom leta. Moji prsti (i na rukama i na nogama) u takvim situacijama pretvaraju se u led, želudac mi se grči i nabija se uz grudni koš, temperatura na vrhu nosa se spušta na isti nivo kao temperatura na vrhovima prstiju, moje bradavice se uspravljaju i priljubljuju se uz brushalter (ili u ovom slučaju uz haljinu, budući da ne nosim brushalter), a moje srce tutnja u grudima prateći ritmično brujanje motora dok po ko zna koji put očajnički ubeđujem sebe da zakoni aerodinamike nisu samo krhke praznoverice, iako duboko u duši znam da *jesu*. Uprkos vraškim objašnjenjima koja možete pročitati u *Pan-Amovoj* višjezičnoj brošuri za putnike, uverena sam da ta čelična ptica ostaje u vazduhu isključivo zahvaljujući mojoj koncentraciji (i koncentraciji moje majke koja neprestano *očekuje* da joj deca poginu u avionskom udesu). Čestitam sebi na svakom uspešnom poletanju, ali ne previše oduševljeno jer se jedno od vodećih načela moje lične religije svodi na to da će se, ukoliko sebi dopustite da postanete previše samouvereni i *opušteni*, avion istog trenutka stropoštat i u ambis. Neprestana budnost, to je moj moto. Ubeđujem sebe da treba da budem obazrivo optimistična, mada se moje raspoloženje pre može opisati kao obazrivi pesimizam. U redu, govorim sebi, *čini mi se* da smo se podigli sa tla i zašli među oblake, ali opasnost još nije prošla. Ako ćemo pravo, ovo je najopasnija deonica vazdušne rute. Baš ova tačka iznad Jamajčanskog zaliva gde se avion naginje i skreće i gde se znak „zabranjeno pušenje“ gasi pred našim očima. Lako se može desiti da se baš na tom mestu svi obrušimo u ponor, dok putnici vrište na sav glas i dok se zapaljeni avion raspada na hiljadu usijanih delova. Zato svim silama nastojim da se koncentrišem i da pomognem pilotu (koji ima utešni srednjozapadni akcenat i odaziva se na ime Doneli) da upravlja tom jebenom metalnom skalamerijom koja prevozi 250 ubogih putnika. Zahvaljujem bogu što je našu sudbinu stavio u ruke čoveka sa pedantnom vojničkom frizurou i umirujućom dikcijom. Kao rođena Njujorčanka, nikada ne bih mogla da verujem pilotu sa njujorškim akcentom.

Čim se znak za vezivanje pojasa ugasio i čim su putnici počeli da švrljaju naokolo, nervozno se osvrćem oko sebe kako bih osmotrila ko je sve u avionu. Opažam pozamašno poprsje analitičarke po imenu

Rouz Švam-Lipkin sa kojom sam nedavno razgovarala o tome da li bi trebalo da napustim svog trenutnog analitičara (koga, milošću božjom, nema na vidiku). Tu je i doktor Tomas Fromer, kruti germanski ekspert specijalizovan za *Anorexia Nervosa*, koji je bio prvi analitičar mog supruga. Tu je dobrostivi zaokrugljeni doktor Artur Fit mlađi, koji je bio treći (i poslednji) analitičar moje prijateljice Pije. Tu je energičan omaleni doktor Rejmond Šrift koji doziva plavokosu stjuardesu (koja se odaziva na ime Nensi) kao da zaustavlja taksi. (Doktora Šrifta sam posećivala u onom znamenitom periodu kada sam imala četrnaest godina i kada sam se izglednjivala do smrti u znak pokajništva zbog toga što sam masturbirala na kauču svojih roditelja u dnevnoj sobi. On je uporno tvrdio da je konj koga sam sanjala simbolizovao mog oca i da će se moj menstrualni ciklus normalizovati ako samo „prihvatim šinjenicu da sam šena“.) Tu je nasmejani proćelavi doktor Harvi Smaker sa kojim sam se konsultovala u vreme kada je moj prvi suprug zaključio da je Isus Hrist i kada je počeo da preti kako će hodati po jezeru u Central parku. Tu je i doktor Ernest Klumpner u svom kicoškom po-meriskrojenom odelu, navodno „briljantni teoretičar“ čija najnovija knjiga predstavlja psihoanalitičku studiju o Džonu Noksu. Tu je crnobradi doktor Stenton Rapoport-Rozen koji je odnedavno postao ozloglašen u njujorškim analitičkim krugovima zbog toga što se preselio u Denver i tamo pokrenuo projekat koji je nazvao „Grupna kros-kantri skijaška terapija“. Tu je doktor Arnold Aronson koji teatralnim pokretima prestrojava šahovske figure po magnetnoj tabli, odmeravajući snage sa svojom novom suprugom, pevačicom Džudi Rouz (koja je do prošle godine bila njegova pacijentkinja). Oboje krišom bacaju poglede kako bi ošacovali ko ih posmatra. Džudin i moj pogled se na trenutak ukrštaju. Džudi Rouz se proslavila sredinom veka kada je snimila seriju satiričnih balada o pseudointelektualnom životu u Njujorku. Srceparateljnim i promišljeno nemuzikalnim glasom ispredala je sagu o mladoj Jevrejki koja pohađa Novu školu, iščitava Bibliju zbog njene književne jezgrovitosti, raspravlja o Martinu Buberu u trenucima intime i zaljubljuje se u svog analitičara. Sada je konačno uspela da se stopi sa likom koji je stvorila u svojim baladama.

Pored analitičara, njihovih supruga, posade i nekolicine sirotih laika, u avionu su bili i mlađani potomci analitičara koji su iskoristili šansu da putuju u Evropu. To su uglavnom bili adolescenti mrzovoljnih lica, sa zvoncarama i dugom kosom, koji su svoje roditelje streljali pogledima punim gotovo opipljive doze cinizma i prezira. To me je neminovno podsetilo kako sam se, kada sam kao tinejdžerka sa roditeljima putovala u inostranstvo, neprestano pretvarala da nemam nikakve veze s njima. Pokušavala sam da im zametnem trag u Luvru! Da se držim što dalje od njih u firentinskoj palati Ufici! Da sanjarim nad svojom *koka-kolom* u nekom pariskom kafeu, pretvarajući se da ti bučni ljudi za susednim stolom nisu moji roditelji – iako se čak i iz aviona moglo videti da jesu. (Preciznije rečeno, izigravala sam ogorčenog pripadnika „izgubljene generacije“ dok su moji roditelji sedeli na nepun metar od mene.) A sada sam se ponovo obrela u svojoj prošlosti ili u nekom ružnom snu ili petparačkom filmu. *Analitičar* i *Sin analitičara*. Okružena čoporom psihosmarača i pritisnuta bremenom svojih nežnih godina. Nasukana usred vazdušnog prostora iznad Atlantika zajedno sa 117 analitičara od kojih su mnogi imali prilike da čuju moju dugu tužnu ispovest, ali se nijedan nije potrudio da je zapamti. Idealan početak košmarne priče u koju će se ovo putovanje pretvoriti.

Putovali smo za Beč, u susret istorijskom događaju. Pre mnogo decenija i pre mnogo ratova, Frojd je 1938. godine, kada su nacisti počeli da prete njegovoj porodici, napustio svoje čuveno psihoanalitičko savetovalište u ulici Berggase. Tokom vladavine Trećeg rajha, u Nemačkoj je bilo zabranjeno čak i pomenuti njegovo ime, a analitičari su bili proterivani (ako su imali dovoljno sreće) ili ubijani u gasnim komorama (ako bi im sreća okrenula leđa). A sada je Beč, uz veliku pompu, pozdravljao povratak psihoanalitičara. Bilo je čak najavljeno i otvaranje Frojdovog muzeja u njegovoj nekadašnjoj ordinaciji. Bečki gradonačelnik će dočekati ugledne zvanice u čiju će čast potom biti priređen prijem u pseudo-gotskom Rathausu. Primamljiva ponuda je uključivala besplatnu hranu, besplatan *šnaps*, krstarenje Dunavom, obilazak vinograda, pevanje, plesanje, ludiranje, ekspertska izlaganja, dubokoumne razgovore i putovanje kroz Evropu koje će biti otplaćeno sa poreskim olakšicama. Što je

bilo najvažnije, psihoanalitičare će sačekati obilje dobrog starog austrijskog *Gemütlichkeit*.² Narod koji je izmislio *schmaltz*³ (i krematorijume) ponovo će primiti psihoanalitičare u svoj srdačni zagrljaj.

Dobro došli nazad! Dobro došli nazad! Bar vi koji ste uspjeli da preživite Aušvic, Belzen, londonski *blitz* i američku kooptaciju. *Willkommen!* Mora se priznati da su ti Austrijanci stvarno šarmantni.

Ideja da se psihoanalitičarski kongres održi u Beču već nekoliko godina je podsticala žučne rasprave, a mnogi od analitičara su prilično nevoljno pošli na taj put. Problem je delimično počivao u antisemitizmu, a delimično u strahovanjima da bi radikalni studenti Bečkog univerziteta mogli organizovati demonstracije. Psihoanaliza se našla u nemilosti među pripadnicima nove levice koji su je smatrali „previše individualističkom“. Ona, po njihovim tvrdnjama, nije davala nikakav doprinos „svetskoj borbi za uspostavljanje komunističkog poretka“.

Urednici jednog nedavno pokrenutog časopisa zamolili su me da iz prikrajka ošacujem sve moguće zabavne i intrigantne detalje i da potom napišem satiričan prilog o bečkom kongresu. Zaključila sam da je najbolje da se odmah bacim na posao. Prišla sam doktoru Smakeru koji je stajao pored pulta, gde ga je jedna od stjuardesa posluživala kafom. Smušeno me je pogledao, kao da je pokušavao da se priseti ko sam ja.

„Šta mislite o povratku psihoanalize u Beč?“ upitala sam svojim najvedrijim novinarskim glasom. Činilo se da je doktor Smaker zatečen šokantnom intimnošću mog pitanja. Zapiljio se u mene studioznim ispitivačkim pogledom.

„Pišem članak za novi časopis po imenu *Voajer*“, nastavila sam, nadajući se da će naziv časopisa uspeti da izmami osmeh na njegovom licu.

„Tako, znači“, promrmljao je Smaker bezličnim glasom. „Zašto mi ne biste rekli šta *vi* mislite o tome?“ A onda se oddegao do svoje oni-

2 Prijatnost, udobnost (prim. prev.)

3 Masnoća, salo, pretop (prim. prev.)

ske izblajhane supruge u plavoj štrikanoj haljini sa sićušnim zelenim aligatorom iznad (plave) desne dojke.

Naravno, trebalo je da znam. Zašto analitičari na pitanje uvek uzvraćaju pitanjem? I zašto bi se ova noć razlikovala od bilo koje druge noći – uprkos činjenici da letimo *boingom* 747 i jedemo hranu koja nije *košer*?

Antisemiti tu taktiku nazivaju „jevrejskom naukom“. Okreneš svako pitanje naglavačke i nabiješ ga ispitivaču u dupe. Analitičari neodoljivo podsećaju na proučavaoce Talmuda koji su batalili studije već na prvoj godini. U mislima mi je odmah izronila jedna od omiljenih pošalica mog dede:

Pitanje: „Zašto Jevrejin na pitanje uvek odgovara pitanjem?“

Odgovor: „A zašto Jevrejin na pitanje *ne bi* odgovorio pitanjem?“

Međutim, kad ozbiljnije razmislim, ono što me je najviše razočaralo kod ljudi koji se bave psihoanalizom jeste njihova nemaštovitost. U redu, priznajem, dugujem veliku zahvalnost svom prvom psihoanalitičaru – Nemcu koji je trebalo da održi predavanje na bečkom skupu – ali je on bio retka zverka: duhovit, kadar da se našali na sopstveni račun, nepretenciozan. Nije bio sklon onoj zadrtoj doslovnosti zbog koje čak i najbriljantniji psihoanalitičari zvuče tako pompezno. Međutim, svi ostali analitičari sa kojima sam sarađivala bili su zapanjujuće bukvalni. Ako sanjate konja, on neminovno simbolizuje vašeg oca. Ako sanjate šporet, iza tog simbola obavezno vreba vaša majka. Ako se u snu gušite u brdima govana, ona u realnosti simbolizuju vašeg psihoanalitičara. To se naziva *transferacija*, zar ne?

Recimo da sanjaš kako si slomila nogu na skijanju. Recimo da se to dešava nakon što si zaista slomila nogu na snežnoj padini, tako da sada ležiš na kauču sa pet kilograma teškim gipsom zbog koga nedejljama ne možeš da mrdneš iz kuće, ali koji ti za uzvrat daruje čudesnu spoznaju o značaju tvojih nožnih prstiju i ljudskim pravima paraplegičara. Međutim, slomljena noga u snu simbolizuje tvoj „osakaćeni polni organ“. Ti si u stvari oduvek želela da imaš penis i sada se osećaš krivom zato što si *namerno* slomila nogu kako bi mogla da uživaš u osećaju koji ti pruža gipsani odlivak, zar ne?

Naravno da ne!

U redu, hajde da ostavimo „osakaćeni polni organ“ po strani. Već u startu je jasno da je to mlaćenje prazne slame. Takođe možemo da zaboravimo na šporet iza koga vreba brižna majčinska figura i na brdo govana iza koga vreba nadobudni analitičar. Da li nam u tom slučaju preostaje bilo šta drugo osim smrada? Ovde ne govorim o prvim godinama psihoanalize kada svim silama nastojiš da dokučiš korene svog ludila kako bi sebi mogla da priuštiš još nešto osim da se *čitavog* života gušiš u svojim neurozama. Ovde govorim o situaciji kada se ti i tvoj muž već tako dugo podvrgavate analizi da ste zaboravili kako izgleda normalan život i kada ste stigli do stadijuma u kome ne možete da donesete čak ni najtričaviju odluku a da pri tom ne zamišljate kako tvoj i njegov analitičar većaju na oblaku iznad vaših glava. To vas neminovno tera da se osećate kao trojanski ratnici u *Ilijadi* nad čijim glavama Zevs i Hera vode svoj basnoslovni boj. Ovde govorim o trenutku kada se vaš brak pretvorio u svojevrzni *menage à quatre*. Ti, on, tvoj analitičar i njegov analitičar. Četvorka u krevetu. Taj film zaista zaslužuje oznaku X.

Mi smo se nalazili u tom stadijumu već najmanje godinu dana. Svaka odluka je bila prosleđivana na ekspertsko razmatranje ili podvrgavana pomnoj analizi. Da li bi trebalo da se preselimo u veći stan? „Bolje je da prvo vidimo šta to uistinu znači.“ (Benetov eufemizam za: nazad na analitičarski kauč.) Da li bi trebalo da napravimo bebu? „Bolje je da prvo pomno razmotrimo stvari.“ Da li bi trebalo da se upišemo u nov teniski klub? „Bolje da prvo vidimo šta se krije iza te želje.“ Da li bi trebalo da zatražimo razvod? „Bolje je da prvo analiziramo *nesvesnu simboliku* razvoda.“

Dakle, bilo je očigledno da smo stigli do one ključne tačke (nakon pet godina bračnog staža čaršavi koje ste dobili kao venčani poklon već su se izlizali i prosenili) kada je trebalo da odlučimo da li ćemo kupovati nove čaršave, da li ćemo eventualno početi da pravimo decu i pomiriti se sa činjenicom da ćemo do kraja života morati da tolerišemo ludilo svog bračnog partnera – ili ćemo bataliti stvar, prote-

rati bračnu avet iz svojih života, izbaciti čaršave kroz prozor i ponovo početi da skakućemo od kreveta do kreveta.

Naravno, naša sklonost ka psihoanalizi je dodatno komplikovala donošenje te odluke – budući da jedno od osnovnih analitičarskih načela glasi (bez obzira na sve dokaze koji govore suprotno) da svakoga dana u svakom pogledu sve više napreduješ. Refren koji svakodnevno ponavljaš zvuči otprilike ovako:

„Oh, bila sam tako samodestruktivna kad sam te srela, mili moj, mili moj, ali sad sam neuporedivo zdravija i srećnija, zdravija i svesnija, tra-la-la, tra-la-la.“

(Što nužno implicira da bi na ljubavnoj lutriji mogla da izvučeš i nekoga ko je još bolji, slađi, zgodniji, pametniji, pa možda čak i srećniji.)

On bi na tvoju izjavu mogao uzvratiti sledećim refrenom:

„Oh, mrzeo sam celokupan ženski rod kad srce si mi osvojila, mila moja, mila moja, ali sad sam neuporedivo zdraviji i srećniji, zdraviji i svesniji, didl-di, didl-di.“

(Što nužno implicira da bi *on* takođe mogao pronaći neku koja je još lepša, zgodnija, pametnija, koja bolje kuva i koja mu čak može doneti u miraz brdo para koje joj je otac ostavio u nasleđe.)

„Osvesti se, Benete, stari momče“, rekla bih mu (kad god bih posumnjala da mu u glavi romore takve misli). „Po svoj prilici sebi bi nakačio na vrat neku koja je još opsednutija falusnim simbolima i kastrirajućim porivima i koja je još sklonija narcističkim izlivima nego što sam ja.“ (Jedna od primarnih tehnika koje supruga jednog analitičara koristi u bračnoj komunikaciji sastoji se u tome da svom mužu u odabranim trenucima zapuši usta njegovom vlastitom terminologijom.)

Ne znam da li je Benet zaista gajio takve misli, ali ja sigurno jesam, mada se on ponašao kao da nije imao pojma o onome što se vrzmalo po mojoj glavi. Nešto očigledno nije štimovalo u našem braku. Naši životi su tekli paralelnim pravcima, kao železničke šine. Benet je provodio dane u svojoj ordinaciji, u svojoj bolnici, kod svog analitičara, da bi potom ponovo otišao do ordinacije, gde je ostajao do devet ili deset uveče. Ja sam držala predavanja par dana u nedelji, dok sam

ostatak vremena posvećivala pisanju. Nastavni program je bio lak, a moje spisateljske ambicije iscrpljujuće, tako da bih, kada bi se Benet konačno vratio kući, jedva čekala da zbrišem iz stana i udahnem život punim plućima. Bila sam već sita samoće i dugih sati koje sam provodila sa svojom pisaćom mašinom i svojim fantazijama. Kada bih izašla napolje, muškarci su me saletali sa svih strana. Činilo mi se da je svet odjednom vrveo od muškaraca koji su bili daleko brojniji, raspoloživiji i zanimljiviji nego u vreme dok sam bila neudata.

Na kraju krajeva, zašto je brak toliko važan? Čak i ako voliš svog muža, pre ili kasnije neminovno nastupa period kada tucanje s njim postaje monotono kao *velveta* sir: takva ljubavna hrana te može ispuniti, može te čak i podgojiti, ali tvoje nepce i tvoj jezik više ne osećaju nekadašnju draž, više nema onog gorko-slatkog ukusa, nema opasnosti i uzbuđenja. I tada ponovo žudiš za prezrelim *kamamberom*, za delikatesnim sortama retkog kozjeg sira: sočnog, kremastog i vraški slasnog.

Nisam imala ništa protiv braka. Štaviše, verovala sam da on ima određene vrednosti. Shvatala sam da je svakom ljudskom biću potrebna bliska i poverljiva osoba sa kojom će se probijati kroz ovaj neprijateljski nastrojeni svet, osoba kojoj ćeš biti odan bez obzira na sve teškoće i koja će ti uzvratiti jednakom odanošću i privrženošću. Ali, šta ćemo sa onom žudnjom koju brak nakon izvesnog vremena više ne uspeva da utoli? Sa onim nemirom, sa onom glađu, sa tim potmulim brujanjem u utrobi, sa tim divljim pulsiranjem u vagini, sa tom žudnjom da budeš ispunjena, da budeš potucana do poslednje ćelije svog bića, sa tom čežnjom za suvim šampanjcem i vlažnim poljupcima, za mirisom božura na mansardi u raskošnim junskim noćima, za svetlošću na kraju promenade koja te doziva iz *Getsbija*... Naravno, stvar se ne svodi bukvalno *na to* – zato što svi dobro znamo da su bogati i slavni daleko dosadniji i otupljeniji nego ti i ja – već na emocije koje takve asocijacije *pobuđuju* u nama. Zajedljiv, gorko-sladak rečnik ljubavnih pesama Kola Portera, setni sentimentalni stihovi Rodžersa i Harta, sve one romantične koještarije za kojima je tvoje srce tako očajnički žudelo i koje je tvoj intelekt tako surovo ismevao.

Razvojni put jedne ženske duše u Americi dvadesetog veka! Kakav balast! Kakav lavirint! Odrastanje pod kišom kozmetičkih reklama, ljubavnih pesama, savetodavnih rubrika, kurvoskopa⁴, holivudskih tračeva i moralnih dilema razmotrenih iz ugla sapunskih opera. Uljuljkujuće reklamne litanije o boljem životu i zvonke parole sa težinom religijskog otkrivenja!

„Budi ljubazna prema svojoj zadnjici.“ „Neka tvoje rumenilo govori više od reči.“ „Pokažite svojoj kosi da je volite.“ „Želite lepše telo? Mi ćemo usavršiti ono što vam je priroda podarila.“ „Neka ti se lice cakli od zaljubljenosti, a ne od masne kože.“ „Daleko si dogurala, luče.“ „Kako da postaneš neodoljiva za sve horoskopske znake?“ „Zvezde i tvoje senzualno *ja*.“ „Muškarcu je dovoljno reći *Cutty Sark*.“⁵ „Dijamanti traju večno.“ „Za istinsko uživanje u tuširanju...“ „Dužina i svežina idu ruku-podruku.“ „Kako sam rešila problem intimnog zadaha.“ „Dame, kulirajte.“ „Sav ženski svet gleda Kanal broj pet.“ „Kako stidljiva devojka može postati neodoljiva zavodnica?“ „*Femme*, nazvali smo ga po vama.“

Činilo se da su sve te reklame i kurvoskopi naprosto podrazumevali da ćeš – pod uslovom da si samo *dovoljno* narcisoidna i da povedeš pomnog računa o svom zadahu, svojoj kosi, svojim sisama, trepavicama, dlakama ispod pazuha, preponama, zvezdama, ožiljcima i vrstama škotskog viskija koje ćeš konzumirati na javnim mestima – u veoma kratkom roku uspeti da osvojiš zgodnog, moćnog, potentnog i imućnog muškarca koji će zadovoljiti svaku tvoju žudnju, popuniti svaku rupu, naterati tvoje srce da poskoči (ili da zastane), ispuniti tvoju glavu čudesnom izmaglicom i lansirati te na put ka mesecu (po mogućstvu na tananim prozračnim krilima) gde ćeš potom živeti srećno i zadovoljno do kraja bajke.

4 Aluzija na horoskop; početni slogovi reči *horoscope* zamenjeni su imenicom *whore* (kurva), pa nastaje kovanica *whoreoscope* koja se istovetno izgovara ali nosi drugačije značenje (prim. prev.)

5 Vrsta škotskog viskija (prim. prev.)

A najluđe u čitavoj priči bilo je to što su – čak i ako si bila *pametna*, čak i ako si provela mladost čitajući Džona Dana i Bernarda Šoa, čak i ako si studirala istoriju ili zoologiju ili fiziku i planirala da se u budućnosti posvetiš ozbiljnim i izazovnim intelektualnim pregnućima – u tvom srcu i dalje romorile te razvodnjene maglovite čežnje koje saleću zbunjene gimnazijalke. Vidiš, uopšte nije bitno da li je tvoj koeficijent inteligencije iznosio 170 ili 70. U oba slučaja si bila jednako prijemčiva za naširoko primenjivane tehnike ispiranja mozga. U pitanju je bila samo razlika u površinskom dekoru. Samo je *žvaka* bila nešto prefinjenija, ali si ti, ispod sve te intelektualnosti i sofisticiranosti, i dalje žudela da se rastopiš u plamenu strasti, da budeš oborena s nogu, da budeš ispunjena ogromnim kurcem iz koga šiklja sperma, sapunica, svila i kadifa – i, naravno, brdo para. Niko nije smatrao za shodno da te uputi u tajne braka. Za razliku od evropskih devojaka, na raspolaganju ti nije stajala čak ni razborita filozofija cinizma i praktičnosti. Verovala si da nakon braka nikada više *nećeš* poželeti nijednog drugog muškarca. Verovala si da tvoj muž takođe nikada više neće poželeti nijednu drugu ženu. A onda bi te želje nakon izvesnog vremena promolile svoju grozomornu glavu i ti bi se našla u kovitlacu panike i samoprezira. Počela bi da optužuješ sebe kako si užasno loša i nemoralna žena. Kako si mogla da se zanosiš ljubavnim maštarijama o nepoznatim muškarcima? Kako si mogla tako bestidno da piljiš u izbočine na njihovim pantalonama? Kako si mogla da sediš na nekom sastanku analizirajući jebačke sposobnosti svih muškaraca u prostoriji? Kako si mogla da sediš u vozu i da se pogledom tucaš sa potpunim strancima? Kako si mogla da *uradiš* tako nešto svom mužu? Da li ti je iko ikada rekao da to možda nije imalo nikakve veze sa tvojim mužem?

Takođe, šta se dešavalo sa brojnim drugim žudnjama koje je brak postojano gušio? Sa žudnjom da povremeno napustiš učmalu bračnu luku, da otkriješ da li još možeš da budeš sama sa svojim mislima, da otkriješ da li bi uspela da opstaneš u nekoj šumskoj brvnari a da pri tom ne siđeš s uma; ukratko, da otkriješ da li si i dalje čitava nakon toliko godina koje si provela kao polovični deo neke imaginarne celine (poput stražnjih nogu konjskog kostima u nekoj vodviljskoj predstavi).

Nakon pet godina braka bila sam ispunjena očajničkom žudnjom za svim tim stvarima: žudnjom za muškarcima i žudnjom za samoćom. Žudnjom za seksom i žudnjom za nezavisnim životom. Znala sam da su moje žudnje bile kontradiktorne – što je dodatno pogoršavalo stvari. Znala sam da su one, pored toga, bile i neameričke – što je situaciju činilo još nepodnošljivijom. Želja da svoj život provedete na bilo koji drugi način izuzev kao *polovina* muško-ženske celine u Americi predstavlja čistu jeres. Samoća je neamerički fenomen. Ona može biti donekle oprostiva kod muškaraca – naročito ako je u pitanju „šarmantni neženja“ koji „izlazi sa starletama“ tokom kratkotrajnih pauza između dva braka – ali se u našem svetu po pravilu pretpostavlja da se, ukoliko žena živi sama, to dešava isključivo zato što nije uspela da zadrži muškarca, a ne zato što je svojevoljno napravila takav izbor. Držeći se takvih predrasuda, okolina se prema usamljenoj ženi odnosi kao prema društvenom otpadniku. Žena koja je odlučila da živi sama unapred je lišena mogućnosti da dostojanstveno sprovede svoju zamisao u delo. Naravno, neke od njih će uspeti da izdejtstvuju finansijsku slobodu (mada ne tako lako i efikasno kao muškarci), ali ih svet, u emocionalnom smislu, nikada neće ostaviti na miru. Njihovi prijatelji, porodice i kolege sa posla nikada im neće dopustiti da zaborave na činjenicu da to što žive bez muža i bez dece – to što su *samo-žive* i orijentisane isključivo na *sebe* – predstavlja neoprostivu uvredu za američki način života.

Što je još značajnije, samostalna žena (uprkos tome što savršeno dobro zna da njene udate prijateljice nisu nimalo srećne i zadovoljne svojim životom) nikada *samu sebe* ne može da ostavi na miru. Ona otaljava svoj život kao da se neprestano nalazi na rubu nekog veličanstvenog ispunjenja. Kao da neprestano čeka da je Galantni Princ spase „od svega toga“. Od čega to, moliću? Od toga što živi sama u svojoj duši i svom umu? Od spoznaje da je samostalno celovito biće, umesto polovični deo neke imaginarne konstrukcije?

Moj odgovor na *sve to* nije se (još uvek) svodio na upuštanje u vanbračne izlete i napuštanje učmale bračne luke. Umesto toga zadovoljila sam se razvijanjem svoje fantazije o ševi bez rajsferšlusa. Ševa

bez rajsferšlusa predstavljala je mnogo više od običnog tucanja. Bio je to čist platonski ideal. Nazvala sam je „ševa bez rajsferšlusa“ zato što su se u trenucima strasti rajsferšlusi otvarali poput ružinih latica, a donji veš se razvejavao poput paperjastih glavica precvalih maslačaka. Jezici su postajali isprepleteni i vlažni. Kompletan sadržaj tvoje duše bi potekao kroz jezik i slio se u usta tvog ljubavnika.

Da bi se ostvarila istinska, vrhunska, prvoklasna ševa bez rajsferšlusa neophodno je da nikada u potpunosti ne upoznaš svog partnera. Na osnovu predašnjeg iskustva zaključila sam da bi moj ljubavni zanos splasnuo onog trenutka kad bih se istinski sprijateljila s nekim muškarcem, kada bih počela da saosećam sa njegovim problemima i da ga slušam kako *zvoca* o svojoj supruzi ili bivšim suprugama, o svojoj majci ili svojoj deci. Ponekad bi mi se dotični muškarac nakon takvih epizoda još više svideo, ponekad bih ga čak i zavolela – ali tu više nije bilo strasti. A ja sam upravo za tim žudela. Takođe sam otkrila da se jedna od najefikasnijih tehnika za razbijanje ljubavnih iluzija sastojala u tome da svoja razmišljanja o nekom muškarcu stavim na papir, da pomno proučim njegove tikove i hirove, da raščlanim njegovu ličnost na sastavne delove. Nakon toga, on bi postao samo insekt proboden čiodom, novinski isečak zaštićen plastičnom folijom. Mogla bih da uživam u njegovom društvu, pa čak i da mu se divim u određenim trenucima, ali on više ne bi posedovao onu moć koja me je nagonila da se budim usred noći i da drhtim čitavim telom zbog njegove blizine. Više me ne bi pohodio u snovima. Konačno bi dobio lice, jasno definisane obrise.

Dakle, još jedan od nužnih uslova za ševu bez rajsferšlusa sastojao se u tome da znate što manje stvari o svom ljubavniku – ili, još bolje, da ne znate baš ništa.

Tokom perioda koji sam provela u Hajdelbergu, četiri puta nedeljno sam putovala za Frankfurt kako bih posetila svog analitičara. Vožnja u jednom pravcu je trajala oko sat vremena, tako da su vozovi odigrali značajnu ulogu u mojim maštarijama. U vozu sam neprestano sretala zgodne i privlačne muškarce, muškarce koji su jedva natucali engleski, muškarce čiji su kliše i banalnosti ostajali skriveni usled moje

neupućenosti u francuski, italijanski, pa čak i nemački jezik. Iako mi je mrsko da to priznam, u Nemačkoj sam upoznala *nekolicinu* zaista dražesnih muškaraca.

Jedan od scenarija za ševu bez rajsferšlusa lako je mogao biti inspirisan jednim italijanskim filmom koji sam odgledala nekoliko godina ranije. Kako je vreme prolazilo, u svojoj glavi dorađivala sam i ulepšavala tu priču, prilagođavajući je svojim potrebama. Puštala sam film iznova i iznova dok sam se tociljala napred-nazad od Hajdelberga do Frankfurta, od Frankfurta do Hajdelberga.

Priljavi turobni kupe evropskog voza (druge klase). Sedišta su tvrda i presvučena skajom. Sa strane se nalaze klizna vrata koja vode u hodnik. Maslinova stabla promiču pored prozora. Na jednoj strani sede dve sicilijanske seljanke, sa detetom između. Verovatno majka, baka i unuka. Žene se prosto nadmeću koja će devojčici natrpati više hrane u usta. Preko puta njih (na sedištu pored prozora) sedi lepa mlada udovica sa teškim crnim velom i uskom crnom haljinom koja ističe njene raskošne obline. Lice joj je orošeno graškama znoja, a oči su joj podbule. Mesto u sredini je prazno. Na sedištu pored vrata nalazi se stravično debela žena sa brkovima. Kukovi su joj tako pozamašni da zauzima gotovo polovinu susednog sedišta. Ona čita petparački ljubavni roman u kome se kao glavni likovi pojavljuju fotografisani manekeni čiji su tobožnji dijalozi odštampani u balončićima koji lebde iznad njihovih glava.

Voz klizi preko šina, vozeći ovu neobičnu petorku kroz italijanski pejzaž. Udovica i debela žena ne progovaraju ni reč, dok majka i baka ćaskaju između sebe, i dalje nutkajući devojčicu hranom. A onda se voz, praćen prodornom škripom, zaustavlja na stanici u gradiću koji se zove (recimo) KORLEONE. Visok vojnik umornog izgleda – neobrijan, ali sa dražesnom grivom bujne kose, rupicom na bradi i vragolastim lenjim pogledom u očima – ulazi u kupe, drsko se osvrće oko sebe, primećuje polovinu praznog sedišta između debele žene i mlade udovice i, uz mnogo teatralnog izvinjavanja, seda na slobodno mesto.

Vojnik je znojav i razbarušen, ali se uprkos tome može okarakterisati kao prvoklasan komad muškog mesa, tek blago užegao od vrućine i omorine. Voz, ponovo uz prodornu škripu, napušta stanicu.

Našu pažnju sada zaokuplja samo monotono klackanje voza i dražesni postojani ritam kojim se vojnिकove butine taru o udovičine. Naravno, njegove butine istovremeno dodiruju i kukove debele gospođe – koja tobože pokušava da se pomeri od njega – ali je to potpuno izlišno jer on uopšte ne primećuje njeno prisustvo. Pogled mu je prikovan za veliki zlatni krst na udovičinih grudima koji se njiše napred-nazad u dubokom dekolteu. Tup. Pauza. Tup. Privezak udara u jednu znojavu dojku, potom u drugu. Stiže do udubljenja između dva brežuljka i na trenutak zastaje, kao da je paralisani silinom dva odbijajuća magneta. Tesnac strasti i klatno koje se njiše nad njim. Vojnik pilji kao hipnotisan. Udovica zuri kroz prozor, posmatrajući maslinova stabla kao da ih nikada pre toga nije videla. On nezgrapno ustaje, blago se naginje unapred i pokušava da otvori prozor. Ponovo se spušta na sedišta, usput slučajno okrznuvši rukom udovičin stomak. Ona se pravi kao da ništa ne primećuje. On spušta levu šaku na sedišta između svoje i njene butine i diskretno zavlaci prste ispod njenog mekog podatnog mesa. Ona i dalje zuri u maslinova stabla – kao da je bog koji je upravo stvorio to rastinje i koji sada razmišlja kako da nazove svoju najnoviju kreaciju.

U međuvremenu, stravično debela gospođa počinje da se meškoli na sedištu, pakujući svoj petparački roman u svetlucavozelenu plastičnu mrežastu torbu punu smrdljivog sira i prezrelih banana. Baka pedantno umotava komade salame u masnu novinsku hartiju. Žena pomaže devojčici da obuče džemper i briše joj lice maramicom koju je prethodno, u dražesnom izlivu majčinske brižnosti, ovlažila svojom pljuvačkom. Voz ponovo škripi i zaustavlja se u gradiću koji se (recimo) zove PRICI. Debela gospođa, majka, baka i devojčica napuštaju kupe. Voz lagano nastavlja dalje. Zlatni krst ponovo počinje da lupka – tup, pauza, tup – između udovičinih znojavih dojki, vojnикови prsti se sve snažnije zarivaju u meko meso njenih bedara, dok je njen

pogled i dalje prikovan za promičuća maslinova stabla. Onda njegovi prsti počinju da klize između njenih butina, lagano ih razdvajajući i krećući se ka mesnatom jazu između teških crnih čarapa i podvezica, a potom zaranjaju u vlažnu razgolićenu udolinu između nogu.

Voz ulazi u *galeriju* (ili tunel) i simbolizam u polutami dostiže svoj vrhunac.

Naziremo samo vojničku čizmu koja se njiše u vazduhu i mračne zidove tunela, osluškujemo hipnotičko klaparanje voza i dug prodorni zvižduk lokomotive koja izlazi iz tame.

Ona potom bez reči izlazi na stanici u gradiću koji se (recimo) zove BIVONA. Prelazi preko šina, pažljivo koračajući u svojim uzanim crnim cipelama i teškim crnim čarapama. On je ispraća hipnotisanim pogledom, kao da je Adam koji se pita kakvo ime da nadene tom dražesnom stvorenju. Potom skače na noge, izleće iz voza i kreće za njom. Baš u tom trenutku duga teretna kompozicija se pomalja na paralelnom koloseku, zaklanjajući mu vidik i blokirajući mu put. Nakon što je dvadeset pet vagona prohujalo pred njegovim očima, neznanka iz voza je zauvek nestala.

To je jedan od mogućih scenarija za ševu bez rajsferšlusa.

Bez rajsferšlusa, kažem, ali *ne zato* što evropski muškarci imaju pantalone sa dugmićima umesto pantalona sa rajsferšlusom, i ne zato što su glavni akteri tako nepodnošljivo privlačni, već zato što se ta epizoda odlikuje onim munjevitim sažimanjem koje je svojstveno snovima i zato što u njoj nema ni trunke kajanja ili krivice; zato što u njoj nema bilo kakve priče o njenom pokojnom mužu ili njegovoj verenici; zato što je lišena bilo kakve racionalizacije; zato što nijedno od njih ne progovara *ni reči*. Ševa bez rajsferšlusa je oličenje potpune čistote. Ona je oslobođena bilo kakvih skrivenih motiva ili igara moći. Muškarac u ovom slučaju nije onaj koji „uzima“, a žena nije ona koja „daje“. On ne pokušava da nabije rogove njenom mužu, a ona ne pokušava da ponizi njegovu ženu. Nijedno od njih ne želi bilo šta da dokazuje ili

da bilo šta izvuče od onog drugog. Ševa bez rajsferšlusa je najčistija stvar pod kapom nebeskom. I ređa je od jednoroga. Nikada nisam dobila priliku da je lično iskusim. Kad god bi mi se učinilo da sam nadomak toga, otkrila bih konja sa prikačenim papirnim rogom ili dvojicu klovnova u vodviljskom kostimu jednoroga. Alesandro, moj dragi prijatelj iz Firenze, otišao je u tom pogledu najdalje od svih, ali se na kraju ipak ispostavilo da je i on samo još jedan klovn maskiran u jednoroga.

To su otprilike niti od kojih je satkan moj život.